

¹Бутабаева Л.А.^а, ²Умирбекова А.Н.

ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ЖӘНЕ СПОРТ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ИНКЛЮЗИВТІ ТӘЖІРИБЕНІ ІСКЕ АСЫРУҒА КӘСІБИ ДАЯРЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

¹Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана, Қазақстан

²Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы, Қазақстан

Бутабаева Лаура Аскарловна, Умирбекова Акерке Нурланбековна

Дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлық мәселелері

Аңдатпа. Бұл мақала инклюзивті ортаға болашақ дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені ендіруге даярлық бағыттары мен әдістемелік ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Мақала барысында дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлық мәселелері ретінде, жалпы білім мектептерінің инклюзивті тәжірибені іске асыру үшін арнайы құралдармен жабдықталған спорт залдармен қамтылу деңгейін, еңбек етуші дене мәдениеті және спорт педагогтерінің квалификациялық деңгейін, дене мәдениеті және спорт педагогтерінің өз тәжірибесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жасау кезіндегі қиындықтарының деңгейін, ерекше білім алу қажеттілігі бар балалармен қызмет етуде инклюзивті құзыреттілігін арттыру бойынша біліктілік арттыру курстарының деңгейін анықтауға бағытталған. Зерттеуге Астана қаласы бойынша 93 мектеп, 279 дене мәдениеті және спорт педагогтері қатысты. Дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлығы мен жалпы инклюзивті тәжірибені тиімді түрде іске асыру мүмкіндіктері анықталды. Зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды жасалып, арнайы ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: болашақ дене мәдениеті және спорт педагогтері, кәсіби даярлық, инклюзивті тәжірибе, инклюзивті құзыреттілік.

Butabaeva Laura Askarovna, Umirbekova Akerke Nurlanbekovna

Problems of professional readiness of future physical education and sports teachers to implement inclusive practices

Abstract. This article discusses the directions of professional orientation of physical education and sports specialists towards an inclusive environment and attitude towards it. In the course of the article, the main problems of the study were considered: the readiness of physical education and sports teachers to implement inclusive practices, the level of illumination of gyms with special equipment for the implementation of inclusive practices in secondary schools, the level of qualifications of physical education and sports teachers, the level of difficulties encountered in practice teachers of physical education and sports in working with children with special educational needs, the level of advanced training courses for the development of inclusive competence in working with children with special educational needs. The study involved 93 secondary schools and 279 physical education and sports teachers. The problems of professional readiness of physical education and sports teachers to implement inclusive practice and the possibility of effective implementation of general practice are identified. Based on the results of the study, conclusions were drawn and recommendations were made.

Key words: future physical education and sports teachers, professional training, inclusive practice, inclusive competence.

Бутабаева Лаура Аскарловна, Умирбекова Акерке Нурланбековна

Проблемы профессиональной готовности будущих педагогов физической культуры и спорта к реализации инклюзивной практики

Аннотация. В данной статье рассматриваются направления профессиональной ориентации специалистов физической культуры и спорта на инклюзивную среду и отношение к ней. В ходе статьи как основные проблемы исследования были рассмотрены вопросы готовности учителей физической культуры и спорта к реализации инклюзивной практики, уровень оснащённости спортивных залов специальным оборудованием для реализации инклюзивной практики в общеобразовательных школах, уровень квалификации учителей физической культуры и спорта, уровень проблем, с которыми сталкиваются на практике учителя физической культуры и спорта в работе с детьми с особыми образовательными потребностями, уровень организации курсов повышения квалификации для развития инклюзивной компетентности в работе с детьми с особыми образовательными потребностями. В исследовании приняли участие 93 общеобразовательные школы, 279 учителей физической культуры и спорта.

Определены проблемы профессиональной готовности учителей физической культуры и спорта к реализации инклюзивной практики и возможности эффективной реализации общей практики. По результатам исследования были сделаны выводы и даны рекомендации.

Ключевые слова: будущее педагоги физической культуры и спорта, профессиональная подготовка, инклюзивная практика, инклюзивная компетентность.

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің BR21882231 «Қазақстанның орта білім беру жүйесінде инклюзивтілік пен қолжетімділікті қамтамасыз етудің тұжырымдамалық моделі» (2023-2025 жж.) бағдарламалық-нысаналы қаржыландыруы аясында жүргізілді.

Негізгі ережелер. Еліміздің нормативті құжатнамасына сай барлық жалпы білім беру мектептерінде, жоғары оқу орындарында дене шынықтыру пәні міндеттелген, әр деңгейге сай өзіндік сағат бөлінісі арқылы өтеді. Жоғары білім беру деңгейінде болашақ дене мәдениеті және спорт мамандарын даярлау мазмұны инклюзивті тәжірибені іске асыру үшін арнайы мазмұнмен толықтырылуы қажеттілігі бар. Жалпы білім беру мектептерінде қызмет етуші дене мәдениеті және спорт педагогтеріне инклюзивті тәжірибені сапалы негізде іске асыруы үшін, инклюзивті білім беру мен бейімделген дене шынықтыру бойынша біліктілігін арттыру курстарын жаңарту қажеттілігі бар. Дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлық – бұл инклюзивті жағдайда қызмет ету білімінің болуы, инклюзивті білім беру саласы бойынша өзіндік даму мақсаттылығының болуы, ерекше білім қажеттілігі бар балалармен қызмет ету үшін арнайы дағдыларды игеруге ұмтылысының болуы, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен қызмет етуде арнайы жауапкершіліктің болуы, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеуге қажетті арнайы мамандармен ынтымақтастық негізде интеграциялық амалды іске асыру қабілеттілігінің болуы, ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың даму ерекшеліктерін білу және негізгі заңдылықтарын білу, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды сапалы негізде әлеуметтік өмірге бейімдеу дағдыларын игеру, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен қызметтің сапалы болуын қамту үшін инновациялық әдіс – тәсілдерді игеру деңгейінің жоғары болуы.

Кіріспе. Жоғары және жоғарыдан кейінгі білім беру үдерісін жаңғырту мәселелері ең алдымен қажетті құзыреттіліктерді қалыптастырудан бастау алады, бүгінде ең өзекті құзыреттіліктер - жаһандық және пәнаралық байланысты тиімді

ұйымдастырылу құзыреттіліктері. Қазақстанның 2050 жылға дейінгі даму стратегиясына сай, «...ең басты міндеттемелердің бірі әлемдік даму арена-сына шығу үшін маңызы зор бәсекелестікті арттыру мен халықтың интеллектуалды әлеуетін арттыру, осыған орай болашақ мамандардың кәсіби дағдыларын дамыту мен тәжірибедегі қызмет етуші мамандардың біліктілігін арттыру сапасын көтеру қажеттілігі айқын» - деп көрсетілген [1]. Қазақстан Республикасының президенті Қ.К. Тоқаев жолдауында кәсіби даярлық ба-рысында қажетті құзыреттіліктерді нарық сұранысын ескеру негізінде «...үнемі жаңартудың қажеттілігін, сонымен қатар білім сапасын артты-ру...» өзектілігін көрсеткен [2].

Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 заңында көрсетілген: «...жоғары оқу орны түлектерінің кәсіби деңгейіне заманауи қоғам талаптарының деңгейіне сай пе-дагог дайындығының ұстанымдары мен негізгі тұғырлары қайта қарау...» қажеттілігі бар екенін көрсетеді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар ба-лалармен тәжірибе барысындағы жұмыс педагог мамандар тәжірибелік даярлық деңгейіне ерек-ше талаптардың болуын қажет етеді, ол бүгінде инклюзивті білім беру үдерісінде аса өзекті мәселелердің бірі [3]. Білім мониторингі баянда-масына сай, «инклюзивтілік білім беру: барлығына қолжетімді білім, көптеген аумақтарда қажетті мамандардың біліктілігі төмен, көптеген мамандар инклюзивті білім беру ортасына педагог маман-дармен бірлесіп, ынтымақтастық негізінде қызмет етуге даярлығы төмен, инклюзивті білім беруге медициналық көзқараста, осы орайда болашақ педагог мамандардың даярлығына аса назар бөлу қажеттілігі бар екенін көрсетеді» [4].

Біздің зерттеуімізге сәйкес дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлық мәселелерін қарастыруда негізгі ұғымдарға тоқталатын болсақ, «кәсіби даярлық» ұғымы бұл көптеген арнайы білім, білік, дағды мен сапалар, негізгі тәжірибелер жиынтығы, мінез – құлық ережелері, қажетті мамандану аясында тиімді түрде іс-әрекет етуге мүмкіндік беретін, білім алушы-лармен қажетті біліммен бөлісуге мүмкіндік

беретін қабілеттілік [5]. Инклюзивті білім беру мазмұнына сипаттама беретін болсақ, бұл білім беру жүйесін қалыптастырудағы жаңаша тұғыр, ол әр білім алушыға білім беру үдерісінің қолжетімділігі мен жеке тұлғалық бағдары арқылы көрініс табады. Инклюзивті тәжірибе білім беруді ұйымдастыру формасынан, құралдары мен әдістерінен тұратын ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы негізгі қоғам қажеттілігіне сай бейімдеу мен әлеуметтендіру, сондай ақ қалыпты дамуын қамтамасыз етуі үшін арнайы білім беру ортасын қолайлы ету мүмкіндіктерін беру [6]. «Болашақ дене мәдениеті және спорт мамандарының даярлығы негізінен арнайы қажетті құзыреттіліктерді қалыптастырудан тұрады» - дей келе, осы орайда болашақ маман жеке тұлғасының мәнді сапалары, өзіндік дамуға деген ұмтылысы, спорттық педагог қажетті дағдыларын игеру, жаттықтырушылардың негізгі инновациялық мүмкіндіктерін арттыруды, арнайы педагогикалық құзыреттіліктерді қалыптастырудан тұрады [7].

Бүгінгі білім беру үдерісіндегі негізгі өзгерістер қарқыны түбегейлі болашақ педагог мамандардың даярлық мазмұнын қайта қарау, жаңғырту қажеттілігін айқын көрсетеді. Әлемдік білім беру жүйесінің даму тенденциялары инклюзивті білім беру жүйесін үнемі модернизациялау қажеттілігін айқындап, осыған орай жалпы педагог мамандардың инклюзивті білім беру ортасында сапалы білім беру тәжірибесін арттыру үшін үздіксіз білім мазмұнын, қажетті әдіс тәсілдерді, ең маңыздысы негізгі құзыреттіліктерді жаңғырту қажеттілігін нақты көрсетеді. Бүгінгі білім әр білім алушының жеке ерекшелігін толық деңгейде ескеріп, ерекше қажеттілігіне қарамастан әр білім алушыға қолайлы білім беру ортасын құрып, білім берудің әр деңгейін қолжетімді ету міндеттемесін береді. Осы орайда қолайлы мектеп, жайлы мектепте сапалы тәжірибені іске асыратын мамандардың даярлық мазмұнын осы деңгейде қарастыру мәселесі аса өзекті болып табылады. Инклюзивті білім беру үдерісі әр деңгейде интеграциялануына орай, әр болашақ педагог маман, соның ішінде әсіресе болашақ дене мәдениеті және спорт маманы кәсіби даярлығына, оның сапалы негізде инклюзивті тәжірибені іске асыру даярлығына назар бөлу аса өзекті мәселелердің бірі. Әркез болашақ педагог мамандардың білім беру бағдарламаларының мазмұнын жаңғырту, үнемі жаңаша әдіс – тәсілдерімен толықтыру, халықаралық озық үлгілерді білім мазмұнына тиімді ендіру өзекті мәселе болатыны сөзсіз. Осы орайда, болашақ дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға

кәсіби даярлық мәселелерін қарастыру өзектілігі айқын деп танымыз.

Зерттеу барысында негізгі зерттеу мәселесі болашақ дене мәдениеті және спорт мамандарының инклюзивті тәжірибені сапалы негізде іске асырудың теориялық және әдістемелік мүмкіндіктерін зерделеу болды. Зерттеудің негізгі мақсаты- дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлық мәселелерінің теориялық негіздерін зерделеу, кәсіби даярлық деңгейі бойынша инклюзивті тәжірибені іске асыруға деген даярлығын зерттеу, зерттеу нәтижелерін талдау. Зерттеудің негізгі міндеттері, дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлық мәселелерінің теориялық негіздерін айқындау, дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға даярлығын тексеру, дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға кәсіби даярлық мәселелерін зерттелеудегі алынған нәтижелерге тиімді түрде талдау жүргізу, қорытындылау, нақты ұсыныстар көрсету.

Әдістер мен материалдар. Зерттеу мәселесіне сәйкес мақала дайындау кезінде нормативтік-құқықтық, психологиялық, педагогикалық, ғылыми-әдістемелік және дене мәдениеті мен спорт саласы бойынша әдебиеттерге зерттеу жүргізілді. Дене мәдениеті және спорт бойынша инклюзивті тәжірибені іске асыру даярлығына қатысты, ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың ағзасын оңалтудың негізгі заңдылықтары, ауытқу түрлері туралы білімі болуы, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс кезіндегі пәнаралық байланыс пен өзге де мамандармен бірлескен іс-әрекет жүргізуге қабілеттілігінің болу мәселелері қарастырылды. Мектеп басшылығы мен дене мәдениеті және спорт педагогтері арасында алынған әлеуметтік зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтерге салыстырмалы талдау жүргізілді. Зерттеу кезінде ғылыми – әдістемелік әдебиеттерді талдау, саралау, негізгі тұжырымдама жасалынды. Сауалнама алу барысында ашық сұрақ және жабық сұрақтар негізінде алынған жауаптарға талдау жасалынды. Жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды жасалынып, тиімді ұсыныстар берілді. Зерттеуге Астана қаласы бойынша 93 мектеп, 279 дене мәдениеті және спорт педагогтері қатысты.

Нәтижелер мен талқылаулар. Зерттеушілер өз мақаласында дене шынықтыру және спорт мамандарының ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылармен жұмыс кезінде маман бойында қажетті құзыреттіліктерді ерекшелеп

көрсеткен, олар: «біріншіден, ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың ағзасын оңалтудың негізгі заңдылықтарын, ауытқу түрлері туралы білімінің болуы, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс кезіндегі пәнаралық байланыс пен өзге де мамандармен бірлескен іс-әрекет жүргізуге қабілеттілігінің болуы, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен оңалту шараларын жүргізуде негізгі әдістер, технологиялар, құралдарды өз іс-әрекетінде тиімді қолдана алу, сонымен қатар моторикалық әдістерді игеру мүмкіндігінің болуы» [8].

Зерттеушілер өз зерттеу нәтижесінде төмендегідей қорытынды жасағанын көре аламыз, «белсенді оқыту формаларын, инновациялық әдістерді пайдаланып теориялық және тәжірибелік білімді игеру» үшін арнайы түрде құрылған білім беру ортасы болашақ педагог мамандардың даярлық деңгейін жоғарлатуға әсері бар екенін көрсеткен [9].

Болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарының инклюзивті ортада қажетті инклюзивті тәжірибені игеруі үшін арнайы формалар мен әдістерді қолдану арқылы ұйымдастырылған, инклюзивті құзыреттілікті дамытуға бағдарланған әдістемелік семинарлар тиімділігі зор, «инклюзивті білім беру кезінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар қоғамдық ортаға тиімді бейімделіп, болашақ мамандардың кәсіби даярлығының сапасын арттырып, кәсіби бағдарын реттейді» деп көрсетілген [10].

Инклюзивті білім беру ортасында сапалы тәжірибе жүруі үшін болашақ педагог мамандардың арнайы құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігі бар екенін айтылады, осы орайда «...болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарын дайындау кезінде дайындық бағдарын нақты қажетті мәселеге бұру қажеттілігі бар», сонымен қатар болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарының оқу үдерісі мазмұнына сәйкес технологиялар мен әдістемелер ендіруді өзектендіру мен оқу жоспары, оқу пәндерінің мазмұнын толықтыру, өзекті мәселелерді үнемі бақылау мен мазмұнын жаңарту, кәсіби құзыреттілік мазмұнын шығармашылық дамуға бағдарлау қажет [11].

Дене мәдениеті және спорт мамандарының кәсіби құзыреттілігі көп факторлы, жан-жақты құбылыс, кәсіби құзыреттілік теориялық білім мен тәжірибелік білімнен, арнайы қажетті ортада білімді бөлісу формалары мен әдіс-тәсілдерінен, болашақ дене мәдениеті және спорт негізгі құндылықты бағдарынан, ортада даму ерекшеліктеріне сай игерген мәдени, адамгершілік, этикалық, эстетикалық тәрбие формаларынан тұрады. Ғылыми зерттеу бары-

сында маманның кәсіби құзыреттілігін өлшеуге, арттыруға, қалыптастыруға, даярлығының сапалы деңгейін анықтауға мүмкіндік бар. Біздің жағдайымызда дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибеге даярлық деңгейін анықтау жоспарланған. Сондай-ақ дене мәдениеті және спорт педагогтерінің теориялық және тәжірибелік білімінің сапалы көрсеткіштері, олардың инклюзивті тәжірибеге даярлық деңгейін, кәсіби деңгейін көрсетеді.

«Білім беру жүйесінде әлеуметтік және білім беру міндеттемелерінің өзекті мәселелерін шешуде тиімді әлеуметтік маңызы бар іс-әрекет, белсенді оқыту түрі ретінде инклюзивті тәжірибе аса мәні зор, инклюзивті тәжірибе инновациялық технология, қажетті әдіс – тәсілдер, құралдар жиынтығы бола алады», дей келе мақала авторлары өз зерттеулерінде білім беру мекемелеріндегі инклюзивті тәжірибенің қолданылу мүмкіндіктері көрсетілген, ЖОО – нда әлеуметтік қорғансыздық деңгейі жоғары жастар арасында тиімді қызмет ету формалары мен әдістері көрсетілген, басты әдістеме ретінде интеграцияланған әдістер қарастырылған. Ол үшін инклюзивті білім берудегі тиімді шаралар мен әлеуметтік интеграцияның тиімді әдістерін қарқынды іске асыру жоспарланған [12].

Зерттеушілердің өз мақала барысында зерттеу нәтижелері бойынша жасаған негізгі қорытындыларына сай, жалпы білім беру ұйымдарында қызмет етуші, инклюзивті тәжірибені іске асырушы мамандар үшін білім алушыларды білім беру үдерісіне тиімді кіріктіру, шетелдік сапалы тәжірибелерді зерделеу, жаңаша технологияларды іздестіру, психологиялық және жүйелік өзгерістерді зерттеу маңызды екенін айтады. Сонымен қатар инклюзивті білім беру тәжірибесінің тиімділігін тексеру үшін арнайы мониторинг жүйелерін өңдеу мен қолдану аясын кеңейту қажеттілігі, соның қатарында инклюзивті білім беру ортасында өз кәсіби іс-әрекетін тиімді іске асыруға даярлығын тексеруді көрсеткіш ретінде алып, мектептегі басты қиындықтар мамандар біліктілігін арттыру, әдістемелік базаларды жаңғырту, психологиялық дұрыс ахуал құруды тиімді анықтауды ұсынады [13].

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жүргізген зерттеуіне сай, жалпы білім беру мектептерінде қызмет етуші дене мәдениеті және спорт педагогтерінің педагогикалық еңбек өтіліне сай пайыздық көрсеткіші келесідей, жалпы зерттеуге 2496 педагог қатысқан. Сарапталған бөлініске сай, мәліметтер келесідей: жалпы санынан еңбек өтілі

5 жылға дейінгі педагогтер саны 44% пайызды құраған. 6-10 жыл аралығында еңбек өтілі бар дене мәдениеті және спорт педагогтерінің саны 18%, 11-15 жыл еңбек өтілі бар педагогтер саны – 13%, 16-20 жыл еңбек өтілі бар педагогтер саны 9%, 20 жылдан астам еңбек өтілі бар педагогтер саны 16%. Бұл жүргізілген зерттеу 2021 жылға сәйкес келген [14].

Инклюзивті білім беру мектептің оқу және әлеуметтік ортасының негізгі үдерістерінің басымы көпшілігін қамтиды, олардың қатарында әр балаға қауіпсіз, қолайлы және қолжетімді орта қалыптастыруда құндылық, рухани – адамгершілік, материалдық және педагогикалық білім беру ортасын құрады. Жайлы мектеп тек белгілі үштіктің (ата – ана, бала, мұғалім) ынтымақтастық жағдайында ғана тиімді түрде іске асады, бүгінде мектеп педагогтері әр баланың жеке мүмкіндіктерін ескеріп, түсіне алатын, баланың әр даму деңгейіне сай өзіндік даму мен өзіндік белсенділікке дайын болуы керек. Инклюзивті білім беру, кіріктірілген білім болуы үшін бұл үдеріс субъектілері негізгі ұстанымдарды игерген және оны ұстануға даяр болуы қажет. Инклюзивті білім беру үдерісінің мектепте көптеген қиындық деңгейлері бар, олар ең алдымен балалар бөлінісінен бастау алады. Бүгінгі мектеп барлық баланың толық жеке ерекшеліктерін ескеруге дайын болуы маңызды. Инклюзивті тәжірибені іске асыруға даяр педагог баланы белсенді түрде әлеуметтендіруге, өз білім беру бағдарламасын әр баланың ерекшелігін ескеріп құруға, оқу мақсаттарын сапалы түрде іске асыруға мүмкіндігі болуы керек. Бұл мүмкіндіктің шынайы түрде болуы үшін, ең алдымен педагог маман даярлаушы оқу орындарындағы кәсіби құзыреттілік қалыптастыру мазмұнын үнемі жаңарту, жетілдіру қажеттілігі бар. Сондай ақ, бүгінде инклюзивті тәжірибені өз кәсіби іс – әрекетінде іске асырып жүрген педагог мамандардың дайындық деңгейін тексеріп, біліктілік арттыру курстарын құру, бар курстардың мазмұндық құрамын қайта қарау қажеттілігі бар деп есептейміз.

Осыған орай біз өз зерттеуімізде Астана қаласы бойынша, Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының өзара ынтымақтастық негізінде қызмет етуші мектептерден мектеп басшылығы, дене мәдениеті және спорт педагогтері арасында сауалнама түрінде зерттеу жүргіздік. Зерттеу мақсаты қаншалықты деңгейде мектеп инклюзивті тәжірибені іске асыруға дайын, бастауыш сынып және дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыруға даярлығы мен іске асыру барысындағы қиындықтар ерекшеліктерін анықтау болды.

Мектеп басшылығынан мемлекеттік мектептерде спорт залдарының толық негізде қамтылу деңгейіне сай сауал алынды. Астана қаласы бойынша 93 мектеп басшылығынан мектептің спорт залмен қамтамасыз етілуі сұралды. Оның ішінде 91 мектепте спорт зал бар, 2 мектепте спорт залы жоқ. Яғни Астана қаласы бойынша мемлекеттік мектептердің спорт залдарымен қамтамасыз етілуі 97,8 % құрайды. Сонымен қатар, дене шынықтыру сабақтары (3 сағат) бекітілген нормасын толық деңгейде қамтамасыз ету үшін, бір мектепте кем дегенде 2 спорт зал болуы қажет екенін мамандар алға тартады. Сондай-ақ, спорт залдардың қажетті құрылғылармен қамтылу деңгейі төмен екенін көрсетті.

Сондай-ақ, аталған Астана қаласының дене мәдениеті және спорт педагогтерінің (279 педагог) арасында жүргізілген сауалға сай, инклюзивті білім беру жағдайында сапалы негізде дене шынықтыру сабақтарын өткізу үшін, толық негізде қажетті құрылғылармен қамтылмағанын, яғни спорт залдар инклюзивті білім жағдайында сапалы деңгейде сабақ өтуге даяр емес екенін көрсетті. Дене мәдениеті және спорт педагогтерінен тағы сұралған сауалдың бірі дене шынықтыру сабақтары сапалы негізде өту үшін көрнекілік, мультимедиялық оқу – әдістемелік құралдардың қамтылу деңгейін анықтады. Сұралған 60 % дене мәдениеті және спорт педагогтерінің өз сабақтарында қандай әдістемелік құрал қолданатынын сұрау кезінде, арнайы әдістемелік құралдардың аз екендігі және педагогтер көп жағдайда интернет желілері арқылы алынған материалдарды пайдаланатынын, дайын видео және мультимедиялық сабақтарды интернет арқылы қолданатынын айтты. Оның ішінде, инклюзивті білім жағдайында дене шынықтыру сабақтарын сапалы негізде өткізу үшін арнайы оқу-әдістемелік, мультимедиялық құралдардың жоқтың қасы екенін көрсеткен.

Дене мәдениеті және спорт педагогтерінен инклюзивті білім беру бойынша біліктілігін арттыру курстарынан өту деңгейін анықтау кезінде, бұл негіздегі сапалы түрде, нақты тәжірибелік мәселелерді толық негізде қамтитын курстардың аз, қолжетімсіз екенін, ұсынылған курстар жаңартылған білім беру жағдайында дене шынықтыру сабағын жүргізу ерекшеліктеріне, жалпы дене мәдениеті және спорт мамандарының кәсіби құзыреттіліктерін арттыруға арналған тренерлік курстар екенін көрсетті. Ал арнайы инклюзивті білім беру жағдайында, инклюзивті тәжірибесін жүргізу үшін қажетті инклюзивті білім беру мазмұнымен таныстыратын, бейімделген

дене шынықтыру бойынша біліктілігін арттыру курстары аз, өту мүмкіндігі жоқ екенін көрсеткен. Яғни Астана қаласы бойынша сұралған 279 респонденттің 5,4 % пайызы, яғни 15 педагог инклюзивті білім беру және бейімделген дене шынықтыру бойынша курстан өткен.

Сонымен қатар, дене мәдениеті және спорт мамандары өз тәжірибесінде инклюзивті тәжірибені іске асыруда төмендегідей мәселелер бар екенін нақты ашық сұрақтар барысында көрсеткен, инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру сабағын өткізу кезінде оқу – әдістемелік құралдар аз, сапалы негізде инклюзивті тәжірибені нақты көрсетілген құралдар жоқтың қасы, көп жағдайда ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар дене шынықтыру сабақтарынан босатылған, яғни мүлдем сабаққа қатыспайтындығын көрсеткен. Дене мәдениеті және спорт педагогтері арасында алынған ашық сұрақтар кезінде, көптеген педагогтер: «дене мәдениеті және спорт педагогтері арнайы білімсіз ерекше білім қажеттілігі бар балалармен жұмыс жасауға құқығы жоқ», «емдік дене шынықтыру сабақтары арнайы осы бағыт бойынша білім алған мамандар жүргізу қажет екенін», «дене мәдениеті және спорт педагогтері мүгедек балалармен жұмыс жасауға арнайы білімсіз даяр емес», «қалыпты бала мен ерекше білім беру қажеттілігі бар бала бір сыныпта болған кезде бір педагог үшін сабақты жүргізуде қиындық, уақыт жетіспеушілігі айқын», «ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар тек арнайы мектепте оқулары қажет» деген жауаптар қайтарды. Бұл алынған ашық сұрақтар нәтижесінде біз жалпы дене мәдениеті және спорт педагогтерінің инклюзивті тәжірибені іске асыру үшін даярлық деңгейі төмен екенін айқын көре аламыз. Сондай ақ сапалы негізде инклюзивті тәжірибе жүруі үшін оқу – әдістемелік қамтамасыздану мен біліктілігін арттыру курстарын дайындау, болашақ дене мәдениеті және спорт мамандарын дайындауда білім мазмұнын толықтыру қажеттілігі бар екенін, зерттеу мәселесінің бүгінде аса өзекті екенін көреміз.

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері бойынша төмендегідей қорытындылар жасауға болады:

– Дене мәдениеті және спорт педагогтерінің жалпы білім беру ұйымдарында сапалы

инклюзивті тәжірибені жүргізуі үшін кәсіби құзыреттілігімен қатар инклюзивті құзыреттілік деңгейі жоғары болуының маңызы зор. Сондай-ақ өз кәсіби қызметінде дене мәдениеті және спорт педагогы инклюзивті білім беру заңдылықтарын білуі, негізгі ұстанымдарын ұстануы, ерекше білім беру қажеттілігі бар бала даму мүмкіндіктерімен қызмет ету дағдылары болуы қажеттілігі бар.

– Дене мәдениеті және спорт педагогтерінің жалпы білім беру ұйымдарында сапалы инклюзивті тәжірибені жүргізуі үшін, дайындық деңгейінің жоғары болуын қамтамасыз ету үшін арнайы мультимедиялық және оқу – әдістемелік құралдардың сапалы базасын дайындау қажеттілігі бар, өйткені зерттеу нәтижелері бұл құралдардың жоқтың қасы екенін айқын көрсетті.

– Дене мәдениеті және спорт педагогтерінің жалпы білім беру ұйымдарында сапалы инклюзивті тәжірибені жүргізуі үшін еліміздің барлық жалпыға білім беру мектептерінде арнайы жабдықталған спорт залдардың болу қажеттілігі бар, өйткені эксперт мамандардың зерттеулеріне сәйкес сапалы негізде инклюзивті тәжірибе іске асуы үшін бір мектепте екіден кем емес жабдықталған спорт залы болуы қажет. Ал зерттеу нәтижелеріне сай, Астана қаласының өзінде екі мектепте спорт зал жоқ екенін айқын көреміз. Бұл мәселе қала деңгейінде осы көрсеткішке ие болған болса, ауылдық округтерде бұл көрсеткіш төмен деген пайымдама жасауға негіз бар.

– Дене мәдениеті және спорт педагогтерінің жалпы білім беру ұйымдарында сапалы инклюзивті тәжірибені жүргізуі үшін арнайы инклюзивті білім беру мүмкіндіктерін арттыру үшін біліктілік арттыру курстарының санын арттыру қажеттілігі бар, өйткені зерттеу нәтижесінде аталған курстардың жоқ екенін, курс өткен мамандар санының аз екенін айқын көре алдық.

Осы негізде зерттеу нәтижелері бойынша болашақ дене мәдениеті және спорт педагогтерін дайындау кезінде білім беру бағдарламаларының мазмұнына инклюзивті тәжірибе тетіктерін сапалы іске асыру мазмұнын қосу, арнайы оқу – әдістемелік құралдарды шығару, арнайы біліктілік арттыру курс бағдарламаларын құру қажеттілігі бар екендігін ескеріп, болашақ зерттеулерге ұсыныс ретінде көрсетеміз.

Әдебиеттер

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Қазақстан Республикасының Президенті - елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.

2. Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. Мемлекет Басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы.
3. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 заңы.
4. <https://ru.unesco.org/gem-report/Eurasia2021inclusion>.
5. Кузьмина О. С. Актуальные вопросы подготовки педагогов к работе в условиях инклюзивного образования // Вестник ОмГУ. – 2013. – №2 (68). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-voprosy-podgotovki-pedagogov-k-rabote-v-usloviyah-inklyuzivnogo-obrazovaniya>.
6. Фетисов А.С. Инклюзивные образовательные практики: ретроспектива и современное состояние // Гуманитарные науки. – 2022. – №3 (59). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuzivnye-obrazovatelnye-praktiki-retrospektiva-i-sovremennoe-sostoyanie>.
7. Худайбердиева Н.А. Актуальные проблемы подготовки педагогических кадров по физической культуре и спорту // Вестник науки и образования. – 2019. – №10-3 (64). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemy-podgotovki-pedagogicheskikh-kadrov-po-fizicheskoy-kulture-i-sportu>.
8. Токкулинова Г.К., Беделбаева А.Е., Исажанова А.Н. Дене шынықтыру және спорт мамандарын инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге даярлаудың ерекшеліктері. // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. №3(65) - 2021, - Б. 6-11. DOI: 10.48114/2306-5540_2021_3_6 .
9. Шубович В.Г., Вахтеева О.В., Аленова А.Н. Проблема профессиональной подготовки будущих специалистов в сфере физической культуры к работе в условиях инклюзивного образования // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2019. – №14(4). – С. 120-129. DOI: 10.14526/2070-4798-2019-14-4-119-128.
10. Ibragim K.A., Alkaya E., Tuyakbayeva M.SH., Nuraliyeva A.ZH., Belegova A.A. Formation of professional training of future teachers of physical education in the context of the implementation of inclusive education // Pedagogics and psychology. - 2023. - №1(54). - P. 140-146. DOI: 10.51889/2077-6861.2023.1.30.025.
11. Шейко Г.А., Исрафилова В.В. Проблема инклюзивного образования в сфере физической культуры // Матер. конф. Института физ. культуры, спорта и туризма Петрозаводского государственного университета. – Петрозаводск: Издательство ПетрГУ, 2015. – С. 82-84.
12. Мартынова Т.Н., Яницкий М.С., Пфетцер С.А. Инклюзивные практики в образовании и социальной работе с учащейся молодежью: состояние, проблемы, перспективы // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2019. – №4 (36). – С. 59-67.
13. Алехина С.В. Инклюзивное образование и психологическая готовность учителя // Вестник МГПУ. Серия: Педагогика и психология. – 2012. – №4 (22). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuzivnoe-obrazovanie-i-psihologicheskaya-gotovnost-uchitelya>.
14. Методические рекомендации по реализации учебных программ предмета «Физическая культура» в условиях инклюзивного образования – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2023. – 184 с.

References

1. «Қазақстан-2050» Strategiyasy қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Қазақстан Республикасының Президенті - елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.
2. Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. Мемлекет Басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы.
3. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 заңы.
4. <https://ru.unesco.org/gem-report/Eurasia2021inclusion>.
5. Kuz'mina O. S. Aktual'nye voprosy podgotovki pedagogov k rabote v usloviyah inklyuzivnogo obrazovaniya // Vestnik OmGU. - 2013. - №2 (68). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-voprosy-podgotovki-pedagogov-k-rabote-v-usloviyah-inklyuzivnogo-obrazovaniya>.
6. Fetisov A.S. Inklyuzivnye obrazovatel'nye praktiki: retrospektiva i sovremennoe sostoyanie // Gumanitarnye nauki. - 2022. - №3 (59). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuzivnye-obrazovatelnye-praktiki-retrospektiva-i-sovremennoe-sostoyanie>.
7. Hudajberdieva N.A. Aktual'nye problemy podgotovki pedagogicheskikh kadrov po fizicheskoy kul'ture i sportu // Vestnik nauki i obrazovaniya. - 2019. - №10-3 (64). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemy-podgotovki-pedagogicheskikh-kadrov-po-fizicheskoy-kulture-i-sportu>.
8. Tokkul'ina G.K., Bedelbaeva A.E., Isazhanova A.N. Dene shynqyrturu zhəne sport mamandaryn inklyuzivti bilim beru ortasynda zhymys isteuge dayarlaudyń erekshelikteri. // Dene tərbiyesiniń teoriyası men ədistemesi. №3(65) - 2021, - B. 6-11. DOI: 10.48114/2306-5540_2021_3_6 .
9. SHubovich V.G., Vahteeva O.V., Alenova A.N. Problema professional'noj podgotovki budushchih specialistov v sfere fizicheskoy kul'tury k rabote v usloviyah inklyuzivnogo obrazovaniya // Pedagogiko-psihologicheskie i mediko-biologicheskie problemy fizicheskoy kul'tury i sporta. – 2019. №14(4). - S. 120-129. DOI: 10.14526/2070-4798-2019-14-4-119-128 .
10. Ibragim K.A., Alkaya E., Tuyakbayeva M.SH., Nuraliyeva A.ZH., Belegova A.A. Formation of professional training of future teachers of physical education in the context of the implementation of inclusive education // Pedagogics and psychology. - 2023. - №1(54). - P. 140-146. DOI: 10.51889/2077-6861.2023.1.30.025.
11. SHEjko G.A., Israfilova V.V. Problema inklyuzivnogo obrazovaniya v sfere fizicheskoy kul'tury / Mater. konf. Instituta fiz. kul'tury, sporta i turizma Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta, Petrozavodsk: Izdatel'stvo PetrGU, 2015. - S. 82-84.
12. Martynova T.N., Yanickij M.S., Pfetcer S.A. Inklyuzivnye praktiki v obrazovanii i social'noj rabote s uchashchejsya molodezh'yu: sostoyanie, problemy, perspektivy // Professional'noe obrazovanie v Rossii i za rubezhom. – 2019. - №4 (36). - S. 59-67.

13. Alekhina S.V. Inklyuzivnoe obrazovanie i psihologicheskaya gotovnost' uchitelya // Vestnik MGPU. Seriya: Pedagogika i psihologiya. - 2012. - №4 (22). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuzivnoe-obrazovanie-i-psihologicheskaya-gotovnost-uchitelya>.
14. Metodicheskie rekomendacii po realizacii uchebnyh programm predmeta «Fizicheskaya kul'tura» v usloviyah inklyuzivnogo obrazovaniya – Astana: NAO imeni I. Altynsarina, 2023. – 184 s.

Хат хабарға арналған автор (бірінші автор)	Автор для корреспонденции (первый автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
<p>Бутабаева Лаура Аскарровна - PhD, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ғылыми қызметкері, қауымдастырылған профессор, Астана қ., Қазақстан, e-mail: lbutabayeva@gmail.com</p>	<p>Бутабаева Лаура Аскарровна – PhD, научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина, ассоциированный профессор, г. Астана, Казахстан, e-mail: lbutabayeva@gmail.com</p>	<p>Butabayeva Laura Askarovna - PhD, research associate of National academy of education named after Y. Altynsarin, associate professor, Astana, Kazakhstan, e-mail: lbutabayeva@gmail.com</p>